

ISKOLA.

A PAEDAGOGIUM.

A vallás és közoktatási ministerium nemrég egy rendeletet intézett az illető hatóságokhoz, a budapesti állami elemi és polgári iskolai tanítóképezdek tárgyában. A rendelet tartalma az, hogy a budai fiu- és az Andrassy-uti leány-tanítóképezdeket egy ranggal fölebb emeli, jogot s alkalmat adván nekik a tanítóképző intézetek tanárainak kiképzésére.

Az a mód, melyet a közoktatási kormány a képezdei tanárképzés czéljára választott, a lehető legegyszerűbb s épen ebben fekszik intézkedésének bölcsesége. Mindkét nevezett intézetnél az elemi és polgári iskolai képezdet végzett növendékek közül a tanszakok mindegyik csoportjára egy, legfőlebb két növendéket az intézetben még egy, legfőlebb két évre benmaraszt. A tanári karok gondos kiválasztása után ekként benmarasztott növendékeket az elemi tanító-képezdek tanár-jelöltjeinek tekinti. Főfeladatukká a gyakorlati kiképzést teszi, nevezetesen arra kötelezi, hogy az intézet tanárainak tanításait szorgalmasan hallgassák, a tananyag feldolgozását s a tanítás módját figyelemmel kísérik, tanáraik vezetése mellett a tanításban közvetlen részt vegyenek. A tanárjelöltek munkaköre ekként az intézetekben levő gyakorló iskolákban való tevékeny működés s a módszeres eljárás elveinek gyakorlati uton elsajátítása közt oszlik meg. Elméleti továbbképzések jórészt magokra van hagyva; e nemü tanítások, leczketanulás alól föl vannak mentve. Nékány kiválóbb jelentőségü, iskolát alapított philosophust és paedagogust kell nekik legfőlebb, az illető tanszak tanárainak utasítása és vezérlete mellett, magánuton tanulmányozniok. Az intézetben tartózkodásuk ideje alatt természetesen el vannak látva a létfontartásokhoz szükséges segélyvel.

Rövid körvonalaiiban, ime abban áll a most hivatalosan is közzétett, noha már a múlt évi augusztus hóban megjelent s ugyancsak a jelen iskolai év kezdetétől életbe lépett miniszteri rendelet értelme. Egy minden tekintetben egészséges, fejlődésre képes eszme lett ezáltal beajtvva közoktatásunk intézeteibe, oly eszme, mely szerencsésen kapcsolódik iskoláink hagyományaihoz, régebbi iskoláink eredménydús eljárásához. A rendeletben foglalt eszméhez föltétlen elismeréssel járulni kell mindannak, a kinek itéletében van még némi, közoktatásügyünk utóbbi fejleményei alatt oly ritkán tapasztalható, a külföld utánzásától ment, önállóság. Közoktatási kormányunk jó sugallatának engedett, mikor a többször említett rendelettel a népoktatás ügyében az elhatározó lépést megtette s immár csak tevékeny működésre, az elhintett jó mag tovább ápolására van szükség, hogy a népoktatás állapotában, az intézetek belszervezésében is a kívánt megújulást lássuk.

Mert, miről van szó!

Mikor az 1868-iki emlékezetes évvel, a XXXVIII. törvényezikben a hazai népoktatás ügyének alapjai megvettettek, megsabtuk ugyan, hogy miféle intézményekkel és intézkedésekkel akarjuk a célt elérni. Ez intézményeket és intézkedéseket azóta részint újabb törvényezikkel, részint kormányrendeletekkel tökéletesíteni igyekezzünk. Mindez eljárásunkban, nevezetesen a népiskolák, a felsőbb népiskolák, a polgári iskolák, a tanítóképezdek szervezésében elég szembeötlő volt az ingadozás. Gyakorlati életszükségletek s elvek keltek egymással harezra, melyeknek hatása átérezhető népoktatásunk mai állapotán.

Legérezhetőbb volt mégis, népoktatásügyünk szervezetében, a képezdei tanárképzésre, a népoktatás betetőzésére s részben ellenőrzésére vonatkozó intézkedéseink fogyatékosága. Hogy ez utóbbit említsük meg először: a tanfelügyelők minden próba nélkül, merőben bizalmi alapon s gyakran elég szerencsétlenül lettek kiszemelve. Tisztelet a kivételeknek, de egynél az első sorban megkívánt adminisztratív képesség, másnál a tanügy iránti lelkesedés, legtöbbször hivatásuk kellő megbecsülése hiányzott. A tanfelügyelői intézmény, annyi év multán s megpróbáltatásai közepett sem válhatott a népoktatás oly forumává, mely testületi szellemet keltve, irányt adna a jövőre. Az irányadást, mind maig, vagy a népiskolákat fentartó társadalmi kapcsolatoktól, melyek ugyan az egy közjogi s némi felekezeti velleitásokat kivéve, meglehetősen passzív viselték magukat, vagy még inkább a központi kormánytól kaptuk. Egy-két iskolafentartó közeg, s ezek közt a fő-

város s aztán néhány intézet, mint a budai állami elemi és polgári iskolai tanítóképezde képez dícséretes kivételt. A főváros mindenekelőtt a népoktatásügyre fordított jelentékeny anyagi eszközeivel tünt ki, egyébként pedig, tudniillik az intézeteinek szervezésében ellenmondás nélkül rendelte magát alá a közoktatási kormány intézkedéseinek. Önállóan készített népiskolai tanterve, tudnivaló, maig sem jutott abba a stádiumba, hogy megerősítést s így alkalmazást nyerhetett volna. Iskolaszékei, bármily előkelő, s a tanügy belsükségelei iránt élénken érdeklődő tagokból állítottak is össze, alig foglalkoznak mással, mint administratív teendőkkel s e foglalkozásban osztozik maga a tanügyi szakosztály. Az anyagi kiadások fedezésén, a tanító testület megválasztásán, egy szóval a materialen kívül alig hallatszik e minden tiszteletre méltó osztályból, s a mellé rendelt tanügyi bizottságból más ige. Ott az a felfogás uralkodik, hogy a törvény a központi kormánynak adta meg a népoktatás belserveszetére nézve az intézkedés jogát, neki csupán az ellátás édes kötelezettsége maradt fenn.

Annál érdekesebb, hogy egy intézet, mely pedig közvetlen állami intézkedés alatt áll, s ugy ellenőrzés, mint szervezet tekintetében egyenesen a közoktatásügyi kormány alatt áll, mert tudott küzdeni egy oly czél felé, mely a közoktatásügyi kormány támogatását is megnyervén, ma oda jutott, hogy a népoktatás szervezetének betetőzését hathatósan elősegítse, hogy betöltse azt az ürt, melyet eddigi törvény-cikkeink és törvényes intézkedéseink a népoktatás ügyében hagytak.

A többször említett budapesti állami elemi és polgári iskolai tanítóképezdéről s ennek a népoktatás ügyében kifejtett működéséről szólunk. Szólni kívánunk pedig nem annyira a sikerekről, melyek a gyakorlati ember előtt az iskolák egyetlen próbakövét alkotják, noha e részben is elég mondanivalónk lehetne, melyekhez méltó támpontokat szolgáltat a nevezett intézet: «Multja és Jelene (1873/74—1880/81)» czimű, 1882-ben megjelent 528 nagy oktáv lapra terjedő hivatalos gyűjteménytár s egyuttal iskolai értesítő. De szólni kívánunk ama philosophiai becséről, mely az intézmény alkotásában nyilvánul. Mert ne feledjük, hogy a társadalmi élet terén egy egészséges intézmény alkotása ép oly mértéke és tanubizonysága a szellemi erőnek, mint egy physikai törvény felfedezése a tudomány, vagy egy műdarab alkotása a művészetek terén.

Önálló eszmén nyugvó, egészséges intézményt látunk mi a budai főntnevezett intézetben, olyat, a minőt az iskolai élet terén az újabb

időben nem alkotánk; s épen e meggyőződésből vezéreltetve hívjuk fel rá a közfigyelmet.

A budai állami elemi és polgári iskolai tanítóképezde egész 1873—74-ig abban a helyzetben volt, mint az ország többi elemi tanítóképezdei. Feladata sem terjedt tovább, mint hogy a népiskolák számára a törvény értelmében hasznavehető tanítókat képezzen.

Az 1873-ik évvel lép előtérbe az intézet kiválása a többi hasonrangu intézet keretéből. Ekkor teszi, az elemi iskola tanítóképzés mellé második céljának a polgári iskolák tanítóinak kiképzését. A főntebb czimzett hivatalos értesítő bő adalékokat nyújt a polgári iskolai tanítóképezde küzdelmeiről, részletesen elősorolja az intézet mindkét ágának, s a mellettök lassanként kiképződött gyakorló iskoláknak fejlődését, ez adalékokban hű képet nyerünk, miként vált az intézetek belszervezete mind tökéletesebbé, hogyan kapott tulsúlyra a szaktanítás rendszere, mely lehetővé tette, hogy az intézet mindkét ágában ugyanazon tanerők taníthatták a megfelelő ismeretágakat, hogyan küzdött az intézet tanári kara a céljaihoz alkalmasabb tantervekért; hogyan fejlődtek ki gyűjteményei és muzeumai, hogyan állt elő köztartása és internatusa; a mezőgazdasági és ipari intézetek lassankint, mintegy észrevétlenül, hogyan sarjadtak föl, s ma, másfél évtized mulva, mind e céltudatos, fáradságos küzdelem eredményeként, mint mutatnak a változatos intézetek, egy eszmétől összetartva, hatalmas képet az új telepen s épületeiben. Ez immár négy év óta főnmálló épületben a hazai népoktatás tükrét látjuk oly képpen, melyet egy ideális kéz varázsolt elő.

Lehetetlen, hogy külön meg ne emlékezzünk ez intézet egy új ágáról, mely hivatva van arra, hogy iparosaink műérzékének kifejlődésére jelentékeny hatást gyakoroljon s egyuttal a plastika megkedveltetésében országos tényezővé váljék: az intézet gipszöntő műhelyéről. Tudva van, hogy a nemzeti muzeum, az országos mintarajztanoda a saját céljaira rendezett be hasonló gipszöntőt. Mellettök azonban mind szükségesebbé vált, hogy előálljon egy oly műhely, melyben a nép- és ipariskolák szükségleteire a rajzminták nagyban előállíttassanak. Magunk tudunk rá példát, hogy a hazai iskolák e nemü szükségleteiket a külföldi műintézetekből, a bécsiből és a stuttgartiból fedezték. Aztán még csak egy évvel ezelőtt a képzőművészeti társulatban élénk megbeszélés tárgyát képezte, miként lehetne oly gipszöntő műhelyt előállítani, melyben történelmünk kiválóbb alakjainak szobrai

olcsó áron megkészíttethetnők a tágabb közönség számára. A tárgyalások végmegállapodásra nem juthattak. S ime ugyanabban az időben egy ily intézet már tényleg fennállott, működött s tehetséges, fiatal szobrászaink mintái után jobbnál-jobb szobrait állítja elő nagyjainknak, a mellett az ipari és népoktatási czélokra, sőt a középiskolai törvényjavaslat bizottsági tárgyalásain oly erősen kiemelt, majd törvény meghozásakor elejtett, de a jövőben megvalósulásra váró, középiskolai műtörténelmi muzeumnak czéljaira alkalmas tárgyakat, olcsó árakon állítottak elő. Ez történik a budai állami elemi és polgári iskolai képezdében.

Mindez alkotást befejezi az az újabb intézkedés, melyről megemlékeztünk, tudniillik a képezdei tanárok paedagogiumának felállítása. Tulajdonkép alig hozott valami újítást vagy változtatást ez a paedagogiai intézkedés a képezde keretébe. Az intézeti ágak: polgári iskolai képezde, gyakorló iskolájával; az elemi tanító képezde, szintén gyakorló iskolájával maradnak ezentul is a képezde alkotó részei: a képezdehez csatolt ipari és mezőgazdasági intézeteken sem történik változás, ugyanaz maradt maig a tanári személyzet régi jogai és kötelezettségeivel, sőt hivatalosan a régi név alatt működik maig. Tényleg nem történt más, mint hogy a polgári iskolát végzett növendékek közül öt, még egy, esetleg két évre az intézetben marad, hogy a tanítóképezdei tanári pályára készüljön. E készüllet, valamint a megfelelő képesítés módja csak most van tárgyalás alatt; az a miniszteri rendelet, melyre hivatkoztunk, csupán körvonalait adja meg az intézetben maradt öt növendék hivatásának, a tervezet részleteit a tanárkarra s az igazgatótanácsra bizta. Nehány jóra való fiatal emberben reményt költöttek, hogy benmaradásokkal legegyszerűsebb uton juthatnak a tanítóképezdei tanárságra; a mi e fiatal emberekre nézve mostanig alig több a reménynél, az az intézet számára egy friss, életképes eszme, mely hivatva van, hogy feltegye a koronát a hazai népoktatás intézményére.

Mert hát — hogy még egyszer ismételjük a kérdést — miről van szó?

Arról van szó, hogy noha immár husz éve, hogy tanítóképezdét állított az állam s tartanak fenn, régibb idő óta a felekezetek, e képezdek tanári karának nem volt mind maig megfelelő iskolája. A képezdei tanárokat az állam, valamint a felekezetek vették onnan, a hol éppen találták, a középiskoláktól, az egyetemektől, a polgári isko-

lábból, a theológiai intézetekből. Egyszóval vették mindenünnen, merőben bizalmi alapon, arravalóságuk minden objektív bizonyítéka nélkül. Hogy mit kell kívánni egy elemi és polgári tanítóképezdei tanártól, az eddig sehol megállapítva nem volt, nincs megállapítva maig. A formálható s valóban formált követelmények tekintetében a nézetek eltérők. Egyik megelégszik, ha a tanítóképezdei tanárjelölt az elemi tanítóképezdét elvégezte; a másik legalább a polgári iskolai tanítóképezde bevégezését kívánja tőlök; a harmadik egyetemi tanfolyamot, középiskolai tanári képesítettséget követel; a negyediknek untilg elég, ha az aspiráns jó közpap vagy elemi tanító volt, hogy képessége elismerhető legyen. Kell-e pedig mondanunk, hogy a követelmények ez ingadozása egy törvényesen megszabott intézményhez, minő a képezdei tanárság, épen nem való? Ime az ide vonatkozó nézetek zűrzavarát fogja az új miniszteri intézkedés valami módon tisztázni. Azt olvassuk a miniszteri rendeletben, hogy a képezdei tanári állomásra pályázók közti alkalmasabb válogathatás czéljából történt az új intézkedés. E félénknek látszó szövegezés bennünket nem bánt, mert meg vagyunk győződve, hogy ma még csak a válogatást fogja megkönnyíteni a budai elemi és polgári iskolai tanítóképezde tanárképező munkája holnap azonban, mikor az új eszme, mint remélni lehet, élettelen intézménynyé válik, korlátot szab a válogatásnak, a tanítóképezdek kizárólag onnan ujonczozzák tanáraikat. Ehhez idő kell, kitartás s a most beojtott eszmének teljes megvalósítása. Mindegyik be fog következni, mert a föltételek adva vannak hozzá.

A mi az új intézkedésnek életképességét előttünk kétségtelessé teszi, az nem más, mint fellépésének szerénysége. Régi kollegiumaink remanens diákjaira és esküdtjeire, kikből egykori jóhitelű tanintézeteink professzoraikat vették, emlékeztet a miniszter intézkedése. Ez is csak annyit tesz, mint a mit a nevezett kollegiumok egykor tettek, néhány jobb tanulót egy-két évre visszamaraszt az alma materben, s ott több függetlenséggel és felelőséggel, mint a mivel eddig birtak, rubáz föl. Érintkezésbe hozta őket tanáraikkal, utat nyit előttük a tanításban, a gyűjteményekben, az ipari műhelyekben, a mezőgazdasági telepen való gyakorlatra; ösztönzi őket az önálló tanulmányozásra s mikor feladatukra éretteknek találja, mint tanárjelölteket vagy kész tanárokat bocsátja ki az intézet kebeléből.

Hivatásuknak jó korán való megbeesülése, a testületi szellem kifejlődése áll e módon elő s ha előáll, mint remélhető, a népoktatás

ügye végtelen sokat nyer általa. Kétségkívül ezt nyeri meg a népoktatás ügye, ha a budai képezde tovább, azzal az erélylyel küzd meg pályáját, melyet másfél évtizedes multjában tanusított.

S mennyi felemelő van abban a gondolatban, hogy egy intézet kebelében ott találjuk a hazai népoktatás minden tényezőjét. Ez intézet, az immár szokásos neven ugynevezett *paedagogium*, egy körfolyamatot mutat, mely az elemi iskolától, a képezdei tanárságig mindent magában foglal s mint az emberi organizmusban a szív, egy-egy dobbanásaival ujjá szüli, élénk mozgásba hozza a hazai népoktatás ügyét.

Okvetlen e feladatot szerzi meg magának a *paedagogium*, csak egy kissé kedvezzen is fejlődésének a szerencse. Mi, a kik a fejlődés ez első stádiumát kísérjük figyelmünkkel, legfőlebb arra nézve nyilváníthatunk véleményt, miként lehetne a szerencsét az intézethez lekötöni; s ott maradását biztosítani. E részben pedig mindennél világosabb előtűnik, hogy a *paedagogium* ama szerény alakjában, a mint a miniszteri rendelet körvonalozza, nem maradhat meg soká. Nevezetesen elő áll annak a szüksége, hogy a tanárjelöltek képezésével is megterhelte eddigi tanárok az új munkakörhöz alkalmazkodnak. A *paedagogium*-ban előáll a tágasb körü munka magasztos szükségessége. Egyenesen a tanárjelöltek érdeke fogja ezt megkövetelni. Egy olyan társadalmi állásu és foglalkozásu embertől, minő a képezdei tanár, a ki a *paedagogia* és *philosophia* legmagasb problémáival van hivatva a gyakorlatban megküzdeni, megvárjuk a szélesebb látkört, mint a mennyit egy elemi és polgári iskolai tanítóképezde adhat.

Nem kicsinyeljük ezzel sem magát az intézetet, még kevésbé tanárait. Ugy találjuk azonban, hogy a *paedagogium* tanári kara jelenlegi átlagos heti tizennyolcz órája s a tényleg fennálló tantervek által rárótt kötelezettsége mellett, annyira a *methodicus* ut követésére, a routine fentartására s állandósítására van kényszerítve, hogy nemsokára ki fog tűnni, hogy a rászabott új terhet meg nem bírja s foglalkozásának megszabott köre mellett az önállóságra késztetett tanárjelöltek szükséglete ellátásának meg nem felelhet. A dolgok természetes fejlődése hozza — és pedig nemsokára — magával, hogy a képezdei tanárjelöltek, kik közül kaphatja legilletékesebben egykor maga a *paedagogium* is tanárait, tágasabb látkört nyerjenek, mint a mennyit a *paedagogium* tényleges szervezése mellett nyujthat. Elő fog állni, hogy amaz egy-két év alatt, melyet a tanárjelöltek az intézet kebelében töltenek, a miniszteri rendeletben körvonalozott gyakorlati, illetőleg *methodikai*

képezésen túl, melyekben az elemi és polgári iskolai tanítóképezdei tanfolyam idején bő részök vala a tanulóknak, már csak a tőlük követelt önálló tanulmányozás érdekében is kifejlődik ez érdeklődés magasabb elméleti képzés iránt. Azok a korszakjelölő philosophok és paedagogusok, kikre a miniszteri rendelet egyenesen ráutal, meg fogják követelni, hogy képök, a közművelődésre tett hatásuk nagyobb közvetlenségben domborodjék ki a tudvágyó fiatal emberek előtt, mint a minőben a képezdekben, még a polgáriban is, tárgyalhatók. Önkénytelenül fölmerül majd az a gondolat, mért ne tehetnők lehetővé a nevezett tanárjelölteknek, kikből legilletékesebben választhatják majd nemcsak az elemi, a polgári iskolai tanítóképezdek, a paedagogium tanárait, hanem a tanfelügyelőket s a magasabb népoktatási adminisztráció hivatalnokait, mért ne bővíthetnék elméleti ismereteiket a helyben, kéznél levő egyetemeken?

Mi csak a magasabb, az önálló művelődés érdekeit követeljük a nevezett tanárjelöltek számára, azt az önálló munkásságot, melynek magvát a többször említett miniszteri rendelet elhintette. Meglehet azonban, hogy más alakulást vesznek a dolgok, mint a melyről szölvünk: nevezetesen az egyetemek látogatása, részint ezek szervezete s végtelen lassú átalakulása miatt a modern igények szükségletei felé, valamint a paedagogium intézetében előállható nehézségek miatt a kapcsolat a paedagogium s az egyetem közt nem lesz egykönnyen megtalálható. Ebben az esetben az önálló munkásság megszerzése iránti törekvés magára a paedagogiumra hat vissza s azzá alakítja, a mivé tényleg válni törekszik, a népoktatási intézetek akadémiájává, megbővült szervezettel, tanári karral stb.

Mi csupán azt sajnálnók, ha a paedagogium soká megmaradna abba a pangásban, melyet a képezdei tanárképzés eszméjének oly szerencsés beajtása után, de a régi keretek föntartása mellett tényleg maig tapasztalunk. De nem fog megmaradni. Az életerős eszme előre tör s kivivja létfontartásának szükséges föltételeit. Meglehet, eddig is csak a pénzügyi nehézségek állták útját fejlődésének. Muljanak el azonban azok, a Göthe által is ugynevezett «verfluchte Schulden-Jahre», vagy még inkább, szünjék csak meg torzképük visszataszító hatást gyakorolni a köztudatban mindarra, a mit a közélet idealisnak mond: a paedagogium is ujult erővel futja tovább pályafutását.

Bokor József.